

9. Долай З. Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / З. Дж. и др. Долай. – Л. : Профико, 1991. – 448 с.
10. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения. – М. : Финансы и статистика, 1994. – 592 с.
11. Національний банк і грошово-кредитна політика : підручник / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза та канд. екон. наук, доц. М. Ф. Пуховкіної. – К. : КНЕУ, 1999 – 368 с.
12. Немецкий Федеральний банк. Денежно-политические задачи и инструменты // Специальные издания Немецкого Федерального банка. – 6-е изд. – 1993. – 177 с.
13. Общая теория денег и кредита. – М. : Банки и биржи: ЮНИТИ, 1996. – 304 с.
14. Стельмах В. С. Фінансово-кредитна система України – Росії (XVIII–XX ст.) / В. С. Стельмах, І. І. Д'яконова, І. В. Сало, П. М. Сенищ. – Суми : Слобожанщина, 2000. – 308 с.
15. Стельмах В. Модель монетарного устрою “currency board”: “за” чи “проти” / В. Стельмах, О. Петрик // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 3. – С. 2–8.
16. Усоскін В. М. “Денежный мир” Милтона Фридмена / В. М. Усоскін. – М. : Мысль, 1989. – 173 с.
17. Хайек Ф. А. Частные деньги / Ф. А. Хайек. – М. : Институт Национальной Модели Экономии, 1996. – 229 с.
18. Ющенко В. Гроші: розвиток попиту та пропозиції в Україні / В. Ющенко, В. Лисицький. – К. : Скарби, 2000. – 336 с.

Отримано 25.04.2013

Summary

In the article the more precise analysis of the phase of the credit system of Ukraine 1995-1996, the period of implementation of the national currency – the hryvnia is done, justified the practicability of institutional and organizational changes in the monetary system of the country as a priority a stabilization of the monetary system and the transformation of money into an important factor in stimulating economic development.

УДК 336.71

І. О. Школьник, д-р екон. наук, професор, професор ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”;

А. Ю. Семенов, канд. екон. наук, асистент кафедри фінансів ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України ”

ФІНАНСОВИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ДЕФІНІЦІЇ

У статті на основі аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників узагальнено існуючі підходи вчених до сутності фінансового сектора. Визначено його роль і місце у фінансовій системі країни. Обґрунтовано взаємозв'язки зі складовими фінансового ринку та реального сектора економіки.

Ключові слова: фінансовий сектор, фінансова система, фінансовий ринок, фінансовий посередник.

Постановка проблеми. Дослідницький пошук науковців і світовий емпіричний досвід підтвердив необхідність ефективної діяльності фінансового сектора для успішного економічного розвитку країни. В умовах ринкової перебудови вітчизняної економіки фінансовий сектор не лише виконує функції грошово-розрахункового забезпечення, а й мобілізує і трансформує вільні заощадження в інвестиційні ресурси для розширеного відтворення економіки, задовольняє потреби суб'єктів у фінансових послугах і тим самим забезпечує економічне зростання. Водночас для проведення змістовних наукових досліджень щодо ролі, місця та взаємозв'язків фінансового сектора в розбудові національної економіки ва-

жливого значення набуває теоретичне обґрунтування сутності фінансового сектора, його складових тощо, адже на сьогодні відсутній єдиний та усталений підхід до даного питання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Для аналізу сутності й ролі фінансового сектора у взаємозв'язках із іншими фінансовими категоріями накопичено значний досвід: окреслено місце, роль, особливості функціонування фінансової системи (В. Корнеєв, В. Опарін, М. Савлук), з'ясовано роль фінансових посередників у забезпеченні ефективного функціонування фінансового ринку України (Т. Андрушків, Т. Васильєва, О. Дорош, І. Каракулова, Г. Кравчук, О. Козьменко, С. Козьменко, С. Леонов, С. Міщенко, О. Прімерова, С. Циганов); здійснено аналіз взаємодії фінансових посередників та

суб'єктів реального сектора економіки (О. Барановський, О. Герасимова, О. Дзюблюк, Р. Лепак, А. Мороз та ін.). Роль фінансового сектора у підвищенні ефективності функціонування національної економіки досліджують зарубіжні економісти Ф. Аллен, Г. Габбарт, Дж. Герлі, Р. Голдсміт, Дж. Грінвуд, Д. Даймонд, К. Джалан, Х. Джонсон, Е. Дж. Доллан, Р. Кінг, А. Кхан, Р. Лівайн, Р. Раджан, П. Роуз.

Разом з тим дискусійними є питання сутності фінансового сектора як економічної категорії у взаємозв'язках із поняттями “фінансова система”, “фінансовий ринок”, “фінансовий посередник”; недостатньо чітко обґрунтована його роль і місце у фінансовій системі, що й зумовлює актуальність статті.

Мета статті – узагальнити існуючі підходи вчених до сутності фінансового сектора, його ролі і місця у структурі фінансової системи та фінансового ринку країни.

Виклад основного матеріалу. З метою вияву ролі і місця фінансового сектора зіставимо існуючі характеристики й наукові підходи до розуміння змісту понять “фінансова система”, “фінансовий ринок”, “фінансовий сектор”, “фінансовий посередник” та з'ясуємо взаємозв'язок між ними.

Переважає більшість науковців характеризують фінансову систему з урахуванням її внутрішньої та організаційної будови крізь призму розуміння поняття “фінанси” як системи економічних відносин у контексті розподілу і перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту. З точки зору внутрішньої будови, фінансову систему розглядають як: сукупність відокремлених і взаємопов'язаних сфер і ланок (державні фінанси, фінанси підприємств і домогосподарств), що відображають форми і методи фінансових відносин та сукупність фінансових органів та інституцій, що керують грошовими потоками [13]. Такі ознаки вказують передусім на провідну роль державних фінансів та фінансів суб'єктів господарювання.

У деяких наукових джерелах наявне також звуження характеристики фінансових систем і розгляд їх лише як сукупності фінансових операцій, що здійснюються суб'єктами фінансової діяльності з допомогою певного фінансово-кредитного механізму; або фінансових інститутів, які здійснюють фінансові операції й одночасно виступають суб'єктами та об'єктами управління фінансами [9]. Вважаємо, що такий підхід не відображає ознак системи як сукупності взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, що пра-

цюють на забезпечення реалізації функцій фінансової системи.

Зарубіжні вчені (З. Боді, Р. Габбарт, Г. Манків, Р. Мертон, Ф. Мишкін, П. Роуз) у характеристиці фінансової системи віддають перевагу, як показує аналіз наукових джерел, структурній складовій. А фінансову систему визначають як:

- сукупність ринків та інших інститутів, які використовують для укладання фінансових угод, обміну активами й ризиками (йдеться про ринки акцій, облігацій та інших фінансових інструментів, фінансових посередників, фірми, які пропонують фінансові послуги, і органи, які регулюють діяльність усіх цих установ) (З. Боді та Р. Мертон) [2];
- мережу фінансових ринків, фінансових інституцій, бізнес-структур, фінансів домогосподарств та уряду (П. Роуз та Д. Фрейзер) [18];
- сукупність ринків та інститутів, які є посередниками між заощадниками і позичальниками (домогосподарства, підприємства, уряд, іноземці; фінансові посередники – банки і небанківські фінансові установи) (Р. Габбарт, Ф. Мишкін) [4].

Проведений аналіз засвідчує: основна відмінність зарубіжних підходів полягає у виділенні окремих ринків та інститутів посередництва, що є складовими фінансової системи, і, як наслідок, у певному ототожненні понять “фінансова система” і “фінансовий ринок”. Особливе місце в цих характеристиках відводять фінансовим установам як ефективним посередникам у переміщенні фінансових ресурсів між складовими фінансової системи.

Узагальнення наявних характеристик, власні спостереження дають підстави визначити фінансову систему як динамічну багатоаспектну структуру в єдності відокремлених і взаємопов'язаних сфер і ланок фінансів, взаємодія між якими забезпечується фінансовими установами, що функціонують на визначених організаційно-правових засадах, і впливають на економічний розвиток країни.

Цілком погоджуємося з думкою О. Гладчук, що фінансову систему доцільно розглядати комплексно, враховуючи важливість кожного з її елементів: банківської системи, небанківського сектора, ринку цінних паперів тощо. Саме забезпечення їх ефективного функціонування є передумовою подальшого розвитку фінансового ринку та економіки в цілому [6].

Дискусійними вважаємо позиції українських та зарубіжних дослідників і щодо інших фінансо-

вих категорій, зокрема фінансового ринку. Так, вітчизняні науковці під фінансовим ринком найчастіше розуміють систему економічних, правових та соціальних відносин, що пов'язані з:

- випуском та обігом фінансових інструментів (М. Буднік [3]), купівлею-продажем фінансових активів (В. Шелудько [17]);
- обміном і перерозподілом пов'язаних з процесами купівлі-продажу фінансових ресурсів, необхідних для здійснення виробничої та фінансової діяльності (В. Опарін [13]);
- “його прямими учасниками при формуванні попиту і пропозиції на специфічний продукт – фінансові послуги, які пов'язані з процесом купівлі-продажу, розподілу та перерозподілу фінансових активів, які знаходяться у власності економічних суб'єктів національної, регіональної і світової економіки” (В. Ходаківська [16]).

Визначаючи фінансовий ринок як механізм перерозподілу капіталу за допомогою посередників та фінансових інституцій на основі попиту і пропозиції на капітал (О. Іваницька [8]) та систему організації руху, розподілу та перерозподілу грошових коштів за посередництва фінансових інституцій (Т. Андрушків [1]), дослідники наголошують на першочерговій ролі фінансових установ у функціонуванні фінансового ринку.

На основі узагальнення дослідницьких підходів характеризуємо фінансовий ринок як систему економічних та правових відносин грошового характеру, що складаються у процесі купівлі-продажу, випуску та обігу фінансових інструментів під впливом попиту і пропозиції на капітал. В узагальненому вигляді функціонування фінансового ринку представлено сукупністю взаємодіючих та взаємопов'язаних ринків, які умовно можна представити у вигляді грошового ринку та ринку капіталів.

Ефективно діючий фінансовий ринок забезпечує рівноцінний доступ його учасників (державі, суб'єктам господарювання і домогосподарствам) до фінансових ресурсів через послуги інституційних інвесторів та фахових агентів ринку (фінансових посередників), що в сукупності формують фінансовий сектор країни.

У контексті означеної проблеми вважаємо за необхідне з'ясувати сутність поняття “фінансовий сектор”. Більшість характеристик ґрунтується на визначенні, власне, терміна “сектор”. У словникових джерелах його пояснюють так:

від лат. *sector* – який розсікає – це відділ установи, що має певну спеціалізацію; частина, галузь народного господарства [15].

Проведений нами аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових джерел спонукає виокремити наступні підходи до визначення поняття “фінансовий сектор”. Зокрема, “фінансовий сектор” характеризують як “частину економіки, що пов'язана з діяльністю фінансових інститутів” [12]. Таке визначення не повною мірою відображає характер ролі та місця фінансового сектора у фінансовій системі країни і є зашироким для використання.

Поняття “фінансовий сектор” вживають як узагальнююче для позначення сукупності всіх організацій, головною метою діяльності яких виступає фінансове посередництво (банківська система, до складу якої входять органи грошово-кредитного регулювання, грошово-депозитні банки та інші фінансові установи, що включають пенсійні фонди, страхові компанії, взаємні фонди, кредитні спілки) [11]. Недоліком такого підходу є зведення визначення лише до переліку структурних елементів.

Фінансовий сектор характеризують також як сукупність механізмів, що опосередковують функціонування реального сектора, і елементів, які обслуговують виключно інтереси капіталу [10]. У такому визначенні поняття механізму ототожнюється із сукупністю фінансових посередників, не виділено ролі та місця фінансового сектора у взаємодії з фінансовою системою чи фінансовим ринком.

Фінансовий сектор називають також певним інституційним угрупованням суб'єктів ринку, мета діяльності яких зводиться до опосередкування взаємовідносин щодо руху вільних фінансових ресурсів між суб'єктами інших секторів. У такій характеристиці місце фінансового сектора у взаємодії з фінансовою системою і структурно-змістове наповнення поняття суб'єктів ринку представлене досить розпливчато.

Вважаємо за необхідне подискутувати і щодо визначення, запропонованого у Проекті Стратегії розвитку фінансового сектора України до 2015 р.: “фінансовий сектор – це одна з найважливіших сфер національної економіки, де відбувається формування і розподіл фінансових ресурсів та послуг, що пов'язані з діяльністю фінансових установ” [14]. Наголошуючи на посиленні ролі фінансового сектора в забезпеченні ефективності функціонування фінансової системи та економіки в цілому, автори документа ототож-

нують його із фінансовим ринком, що не цілком правомірно.

Більш вірогідним вважаємо визначення, згідно з яким фінансовий сектор є цілеспрямованою самоорганізуючою підсистемою фінансової системи і являє собою сукупність фінансових інститутів, що здійснюють операції з надання фінансових послуг і пов'язані з іншими секторами економіки [7]. Такі інститути виконують функції мобілізації заощаджень, управління ризиками і борговими зобов'язаннями, надання прозорого інформаційного поля, проведення моніторингу фінансових операцій, здійснення корпоративного контролю, забезпечення спеціалізації надання фінансових послуг.

Зважаючи на тривалий період домінування марксистського підходу до поділу діяльності на виробничу й невиробничу, у вітчизняній літературі сформувалася традиція поділяти сектори економіки на фінансовий (посередницькі послуги фінансового характеру) і реальний (виробництво товарів, надання послуг) з відповідним сприйняттям їх місця та ролі в економіці. Таким чином, поділ функцій продуктивного і грошового капіталів, які виконують реальний і фінансовий сектори економіки, об'єктивно вимагає їхньої взаємодії; функціонування одного сектора припускає взаємодію з учасниками іншого сектора.

Реальний і фінансовий сектори – це складні багатофункціональні підсистеми з певною структурою, суб'єктами, ресурсами й економічними інтересами агентів. Реальний сектор є трансформаційним ядром [5], де вихідні ресурси трансформуються в нових видах благ і послуг. Фінансовий сектор виступає транзакційною підсистемою, яка опосередковує фінансові потоки між агентами економічної системи.

Основою взаємодії обох секторів економіки виступає спільність інтересів та цілей їх учасників. Спільними цілями виступає збільшення норми прибутковості, нарощення частки ринку, зростання ринкової капіталізації, підвищення конкурентоспроможності. Досягти такої мети учасникам як фінансового, так і реального сектора економіки можна передусім спільними зусиллями. Так, зростання прибутків підприємств реального сектора ймовірно лише за умов зростання виробництва чи використання інновацій. Для цього необхідні додаткові фінансові ресурси, що акумулюються фінансовими посередниками. Водночас розширення діяльності підприємств автоматично впливає на формування попиту на фінансові продукти посередників.

У ході еволюції економічної думки відносно взаємодії реального та фінансового секторів економіки змінювалися і підходи вчених до сутності секторів, їх форм та мети взаємодії. Очевидним є поступове розширення сфери фінансового сектора і деяке звуження реального сектора економіки. Якщо на початку XX ст. фінансовий сектор значною мірою асоціювали з банківським, що обслуговував великі промислові корпорації, для першого десятиліття XXI ст. виразною є тенденція ототожнювати фінансовий сектор з усіма фінансовими установами (банками, страховими компаніями, пенсійними фондами, ІСІ, інвестиційними фондами та ін.), які здійснюють інноваційне фінансування в реальному секторі економіки.

Отже, фінансовий сектор, представлений системою фінансових інститутів посередницького характеру, виступає єдиною ланкою фінансового забезпечення між фінансовим ринком і реальним сектором економіки, стимулює ефективне функціонування фінансової системи, а все це в комплексі формує передумови для стійкого економічного зростання в країні. Таким чином, основними структурними елементами фінансового сектора виступають фінансові посередники. Вони забезпечують систему опосередкованого фінансування, що полягає в залученні фінансових ресурсів з метою їх подальшого розміщення у фінансових активах.

Фінансове посередництво є професійною діяльністю банківських і небанківських фінансових установ щодо задоволення економічних потреб клієнтів шляхом надання їм фінансових послуг, які пов'язані з отриманням та перерозподілом фінансових ресурсів. Мета діяльності фінансових посередників – допомогти фізичним та юридичним особам трансформувати наявні в них заощадження у капітал і вкладати їх у діяльність різних суб'єктів господарювання, диверсифікуючи при цьому рівень ризику. Оскільки базові суб'єкти грошового ринку виступають переважно суб'єктами реального сектора економіки, то, створюючи для їх функціонування сприятливі умови, фінансові посередники позитивно впливають на кругообіг капіталу у процесі розширеного відтворення, розвитку виробництва, торгівлі.

Таким чином, узагальнення підходів до сутності й ролі фінансового сектора можна представити у вигляді структурно-логічної схеми взаємозв'язків зі складовими фінансової системи та фінансового ринку (рис. 1).

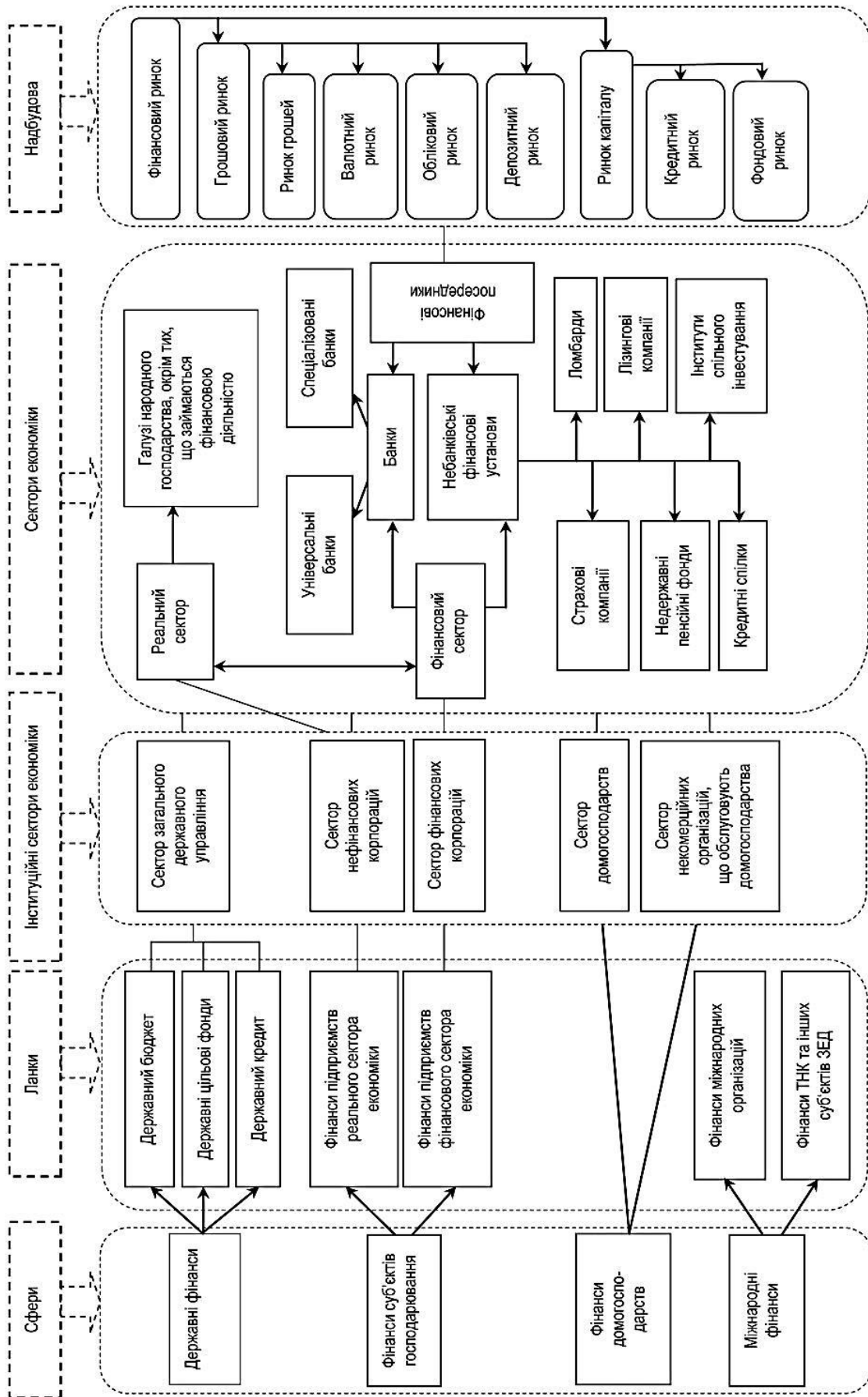

Рисунок 1 – Структурно-логічна схема функціонування фінансової системи країни

Висновки. Отже, фінансовий сектор представлений системою фінансових посередників у формі діяльності банків та небанківських фінансових установ у взаємодії з суб'єктами реального сектора економіки з приводу перерозподілу тимчасово вільних фінансових ресурсів, забезпечує потреби інституційних секторів економіки у формуванні державних фінансів, фінансів підприємств та фінансів домогоспо-

дарств. Фінансовий сектор виступає єдиною ланкою між фінансовою системою і реальним сектором економіки, забезпечує функціонування фінансового ринку країни, формує ресурсну базу розширеного відтворення народного господарства, створює сприятливий інвестиційний клімат і, як наслідок, стимулює економічне зростання країни.

Список літератури

1. Андрушків Т. І. Роль банків у розвитку фінансового ринку України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.04.01 "Фінанси, грошовий обіг і кредит" / Т. І. Андрушків. – К., 2001. – 17 с.
2. Боди Э. Финансы : учеб. пособие / Э. Боди, Роберт К. Мертон ; пер. с англ. – М. ; СПб. ; К. : Вильямс, 2000. – 584 с.
3. Буднік І. О. Проблеми залучення банківських кредитів підприємствами реального сектору економіки в період кризи / І. О. Буднік // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2009. – № 657. – С. 163–173.
4. Габбард Г. Глен. Гроші, фінансова система та економіка : підручник / Габбард Г. Глен ; пер. з англ. ; наук. ред., пер. М. Савлук, Д. Олесневич. – К. : КНЕУ, 2004. – 889 с.
5. Галимова Э. Р. Эволюция институциональных связей реального и финансового секторов в современной российской экономике / Э. Р. Галимова // Вестник НГУ. – (Серия "Социально-экономические науки"). – 2007. – Т. 7., № 2. – С. 158–166.
6. Гладчук О. М. Небанківські фінансові інститути на фінансовому ринку України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 "Гроші, фінанси і кредит" / О. М. Гладчук. – К., 2010. – 20 с.
7. Дяченко Ю. Ю. Реструктуризація фінансового сектору в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.01 "Економічна теорія та історія економічної думки" / Ю. Ю. Дяченко. – К., 2010. – 19 с.
8. Іваницька О. М. Фінансові ринки : навч. посіб. / Ольга Миколаївна Іваницька. – К. : Вид-во УАДУ, 1999. – 96 с.
9. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М. І. Крупка. – Л. : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 608 с.
10. Левина И. К вопросу о соотношении реального и финансового секторов / И. К. Левина // Вопросы экономики. – 2006. – № 9. – С. 83–103.
11. Міщенко С. В. Формування ефективної структури фінансового сектору України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Міщенко Світлана Володимирівна. – К., 2009. – 246 с.
12. Науменкова С. В. Сучасна модель фінансової системи: порівняльний аналіз основних підходів / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко // Фінанси України. – 2006. – № 6. – С. 44–56.
13. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.04.01 "Фінанси, грошовий обіг і кредит" / В. М. Опарін. – К., 2006. – 33 с.
14. Проект Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.ufin.com.ua/konserpcia/002.docndei.me.gov.ua/ downloads/strategy.pdf](http://www.ufin.com.ua/konserpcia/002.docndei.me.gov.ua/downloads/strategy.pdf).
15. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / [уклали : О. І. Сколенко, Т. В. Цимбалюк]. – К. : Довіра, 2006. – 790 с. – (Серія "Словники України").
16. Ходаківська В. П. Ринок фінансових послуг: теорія і практика : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів] / В. П. Ходаківська, В. В. Беляєв. – К. : ЦУЛ, 2002. – 616 с.
17. Шелудько В. М. Фінансовий ринок : підручник / Валентина Миколаївна Шелудько. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2008. – 535 с.
18. Rose P. Financial Institutions / P. Rose, D. Fraiser. – Plano, Texas : Business Publication, 1988. – P. 6–18.

Отримано 26.04.2013

Summary

On the basis of domestic and foreign researchers' scientific publications analyses are summarized the existing scientists' approaches to the nature of financial sector. It is defined its role and place in the financial system of the country. Also it's justified relationship with the constituent elements of the financial markets and the real sector of economy.